

Úvod do antropologie

Ekonomická antropologie

Mgr. Bc. Alena Řiháková, Ph.D.

alkari@centrum.cz

Ekonomická antropologie

- Subdisciplína antropologie: srovnávací výzkum vzniku, vývoje, fungování a směřování ekonomických systémů.
- Základní předpoklad: ve všech lidských společnostech lze identifikovat ekonomický systém, který institucionálním způsobem zajišťuje produkci, distribuci a redistribuci ekonomických statků a služeb sloužících k uspokojení materiálních potřeb člověka.
- Využívá etnografických výzkumů.
- *Substantivistická antropologie:*
- *Formalistická antropologie:*
- *Neomarxistická ekonomická antropologie:*

Ekonomická antropologie

- *Substantivistická antropologie*: zastánci K. P. Polanyiho; systémy směny dělí na reciprocitu, přerozdělení a tržní výměnu. Každý typ je nutné studovat z vlastní perspektivy, prostřednictvím vlastních analytických pojmů a kategorií.
- *Formalistická antropologie*: ekonomické principy tradičních společností jsou analogické se společnostmi moderními.
- *Neomarxistická ekonomická antropologie*: zaměření na výzkum produkce materiálních statků. Odmítají neoklasické dělení ekonomických sfér na produkci, distribuci a spotřebu ☞ zabývají se všeobecnou, integrující kategorií výrobního způsobu.

Karl Paul Polanyi

Karl Polanyi

http://getglue.com/topics/p/karl_polanyi

- 25. 11. 1886, Vídeň, Rakousko – 23. 4. 1964, Pickering, Kanada
- *The Great Transformation* (Velká transformace, 1944): prostřednictvím analýzy vývojových proměn společenského řádu od konce 18. do první poloviny 20. století postihl vztah mezi ekonomikou a globální sociální transformací.
- Podle jeho názoru je distribuce v kapitalistické ekonomice spjata s **tržní výměnou**, zatímco v tradičních a rodových společnostech převládá výměna ceremoniální nebo **dar** (viz například kula).
- Polanyi rozdělil **systemy distribuce** na tři typy: 1. **reciprocita**, 2. **redistribuce**, 3. **tržní výměna (trh)**, přičemž byl přesvědčen, že každý z těchto typů by měl být studován v odlišné perspektivě prostřednictvím různé třídy analytických pojmů a kategorií.

Ekonomická antropologie

- Sleduje hodnoty, instituce, role, seskupení, které jsou součástí systémů výroby a rozdělování výrobků a služeb (též **substantivní ekonomie**).

- **Karl Polanyi:**

Reciprocita: předáme jinému něco v očekávání, že dostaneme zpět tutéž či jinou, stejně cennou, věc...

Jedná se o druh směny i osobní záležitost, reflektujeme ekonomickou hodnotu i symbolický význam.

Rovnocennost daru odpovídá rovnocennému postavení, a obdobně nerovnocennost...

V dnešní společnosti: projev přízně, politická vyjednávání, rodina, svatba...

Indiánský kmen Mundurukú: jediný druh směny

Reciprocita jako hlavní ekonomický systém je rovnostářská (*M. Mauss: Esej o daru*)

- *Redistribuce*: druh výměny, při kterém zboží přechází od výrobců k určitému centrálnímu úřadu či osobě, odkud je znovu rozděleno do celé společnosti.
- Například: Inkové
- Může doprovázet jiné typy výměny, například přerozdělování pouze přebytků (Melanésie): přebytky náčelníkům, kteří pořádají hostiny, dary, dávky – majetek je rozdělen selektivně dle politických cílů (tedy je investicí do moci a prestiže)

- *Směna na trhu:*
- Systém tržní směny je charakteristický pro kapitalistické hospodářské systémy.
- Asie, Afrika, předkoloniální Amerika: Aztékové, Mayové,...

- Jaký typ máme v hospodářství České republiky?

Tržní: nákup a prodej spojuje kapitál, práci, spotřebu

Reciprocita: rodina

Přerozdělování: většina veřejných financí (přerozdělovací sektor ekonomiky je společenským a politickým nástrojem – sociální hospodářství: přerozdělení potřebným, pomoc rodinám s dětmi, zdravotní pojištění...)

Hospodaření: Lovci a sběrači

- **Sběračství:** nejstarší způsob obživy člověka a jeho předků (později doplňovaný lovem) začínající již v nejstarším paleolitu (2 500 000–1 000 000 let). Dnes Sanové.
- Různorodost nástrojů, lovené zvěře a způsobu lovu ➡ velké společenské rozdíly, zřídka rovnostářské-různost, růst spol. rozdílů po krizi (Kwakiutlové).
- Mobilita; sídliště: přenosná, dočasná (stálá), obvykle přírodní útočiště; populační hustota 60-100* menší než u zemědělských populací; dělba práce dle pohlaví.
- Časem přijali nové ekonomické modely

<http://www.south-africa-tours-and-travel.com/xaus-lodge.html> <http://lingweb.eva.mpg.de/HunterGathererWorkshop2006/>

Etnografická data naznačují, že mají více volného času než příslušníci industriální společnosti

Hospodaření: Zahradnické kultury

- Technologie: rycí hole, motyky a další nástroje.
- Zdomácnění rostlinných odrůd: Blízký východ, jihovýchodní Asie, Jižní a Střední Amerika.
- Usedlý způsob života; rostoucí úloha válečnictví – růst populace ➡ podmínky pro vyvinutí politických institucí a vedení.

<http://www.hcs.ohio-state.edu/hcs/TMI/HCS210/HortOrigins/Tech%26MatCult.html>

Hospodaření: Plužní zemědělství

- Komplexní společnosti; především Asie, Evropa, Afrika severně od Sahary.
- Růst urbanismu, států, soukromé vlastnictví půdy; ženy stojí na okraji hospodářské výroby – domácnosti.

Hospodaření: Pasterectví

- Společnost s dominancí chovu hospodářských zvířat se objevuje přibližně v době plužního zemědělství.
- Velbloud, skot, ovce, koně, kozy, sobi...
- Kočovné až polokočovné společnosti, většina pasterveckých společností je **patrilineární** a **patrilokální**.

princip definování práv, povinností a členství v příbuzenské skupině přes mužskou rodovou linii; systém pokrevního příbuzenství, který předepisuje, že základním genealogickým vztahem bude vztah po otcovské linii. Společnosti vytvářející v otcovské linii pokrevní skupiny, jako jsou rod a klan, se nazývají patrilineární.

pravidlo usídlení novomanželů, které jim předepisuje žít v lokální skupině rodičů manžela. Tímto pravidlem se řídí příbuzenské vztahy přírodních národů.

Obchod

- Brazílie, povodí Xingú:
 - Mehinaku, Waura – výhradní výrobci keramiky
 - Kalopalové – nádoby z tykve
 - Kamayurové – luky
 - Trumajové – sůl z popelu leknínu
- Materiály v celé oblasti, řemeslné dovednosti lze naučit; obchodování během mezikmenových obřadů, funkce nejen ekonomická, ale i upevnění vztahů mezi kmeny, sjednocení ve společném systému manželství, vzájemná obrana

Obchod

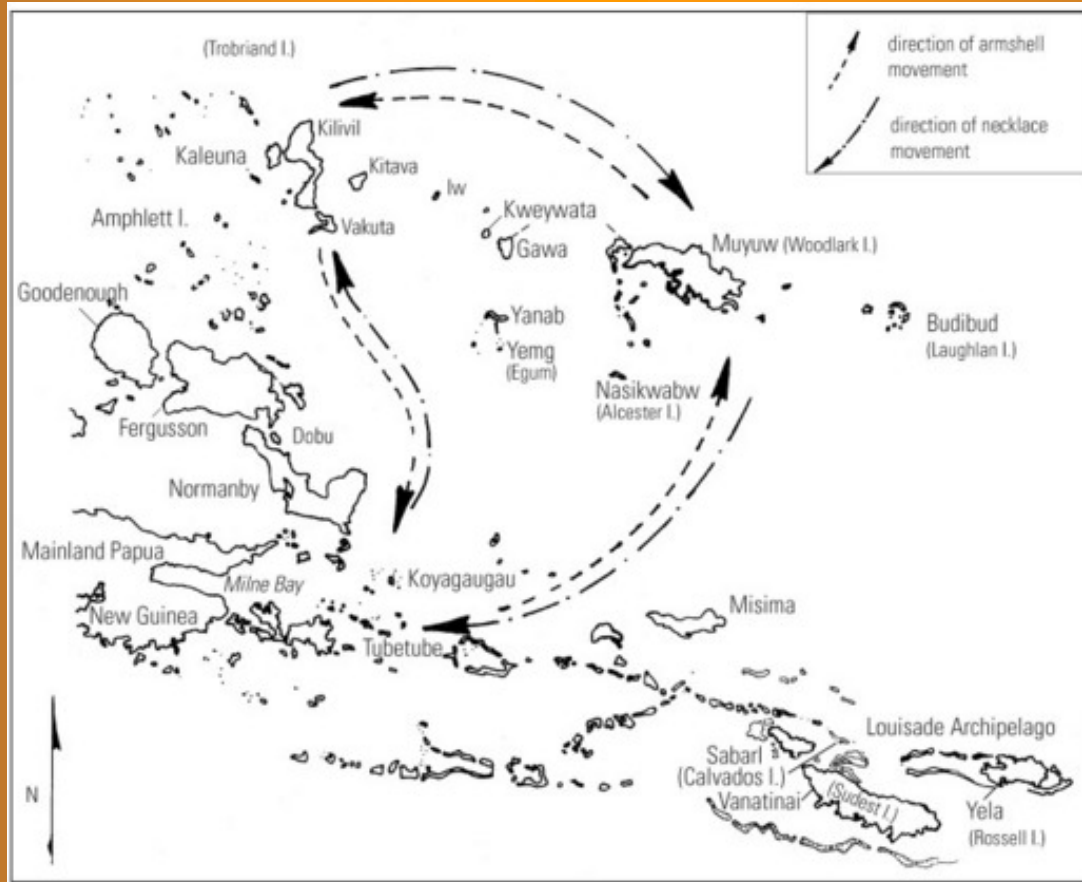
- Trobriandské a Amlettské ostrovy, Dobo: „okruh kula“

Prodávané věci: A/ věci denní potřeby (potraviny a předměty); B/ cenné předměty – náhrdelníky a náramky (rituální předměty, cena dána stářím a jednotlivými prodeji).

Náramky se pohybují mezi ostrovy proti směru hodinových ručiček, náhrdelníky po směru, náramky lze směnit pouze za náhrdelníky a naopak.

Obchodníci s nimi se těší imunitě, pevná hierarchie prestiže, účastní se pouze nejmocnější; během obchodních výprav i obchod s běžným zbožím: kula zabraňuje obyčejným lidem v přístupu k obchodu a ochraňuje stávající třídní strukturu.

Potlač

- Severní Amerika: Kwakiutlové, Belakulové, Tlingitové, Haidové et al. Lovečsko-sběračské národy se systematickou společenskou hierarchií: aristokracie, prostí lidé a váleční zajatci.

Aristokraté: vlastnili tituly, které získali či zdědili v průběhu života – při převodu titulů jejich ověřování na hostinách: bohaté spojené s četnými dary – hosté se odvděčili větší či stejnou hostinou při získání svých titulů...

Hostiny spolufinancované prostými lidmi; = nástroj přerozdělení, který sloužil k politickým cílům

Směna - peníze

- **Dělba práce je podnětem směny a rozvoj směny je stimulem pro prohloubení dělby práce.**
- **Rozdělovací procesy** (přemístění statků od výroby ke spotřebiteli):
A/ směna vs. B/ přímé rozdělování.
- **Klasická ekonomie** předpokládá základní směnnou jednotku (naturální směna (barter) – univerzální směnná jednotka – zlato – papírové peníze – depozitní peníze)
- Peníze: prostředek směny, míra hodnoty (zúčtovací jednotka), uchovatel hodnot.
- Univerzální směnný prostředek: dělitelnost, trvanlivost, stejnorodost, velká hodnota.

Hospodářská koordinace

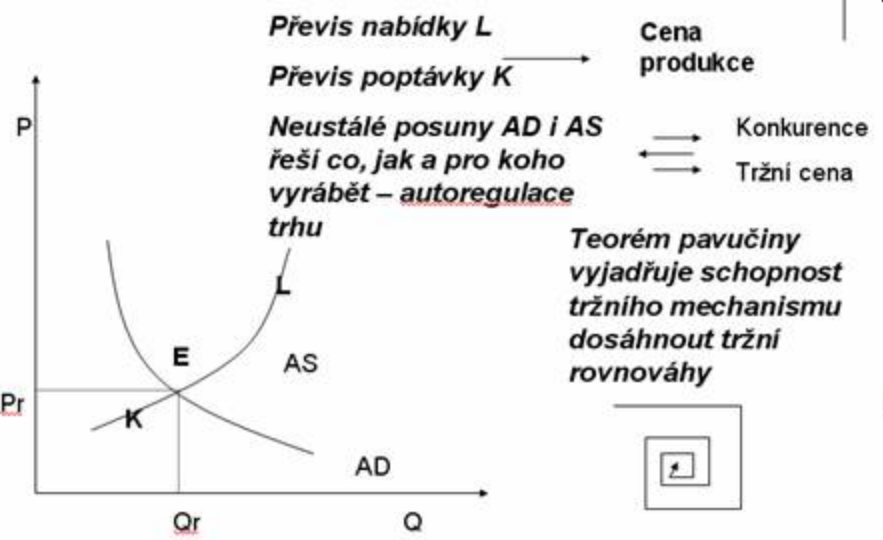
=uvedení jednotlivých částí celku do souladu

Zdroje → hospodářský mechanismus → statky → potřeby (Hospodářský mechanismus usměrňuje zdroje vzhledem k potřebám)

Hospodářství koordinujeme na principu tradice, příkazu, cenového (tržního systému).

Proč potřebujeme koordinovat hospodářství?

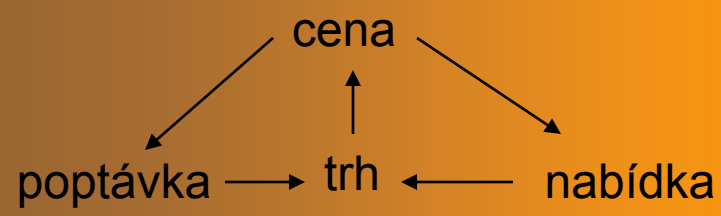
- Vzácné zdroje
- Omezené výstupy
- Rostoucí potřeby
- Dělbá práce a s ní spojená kooperace

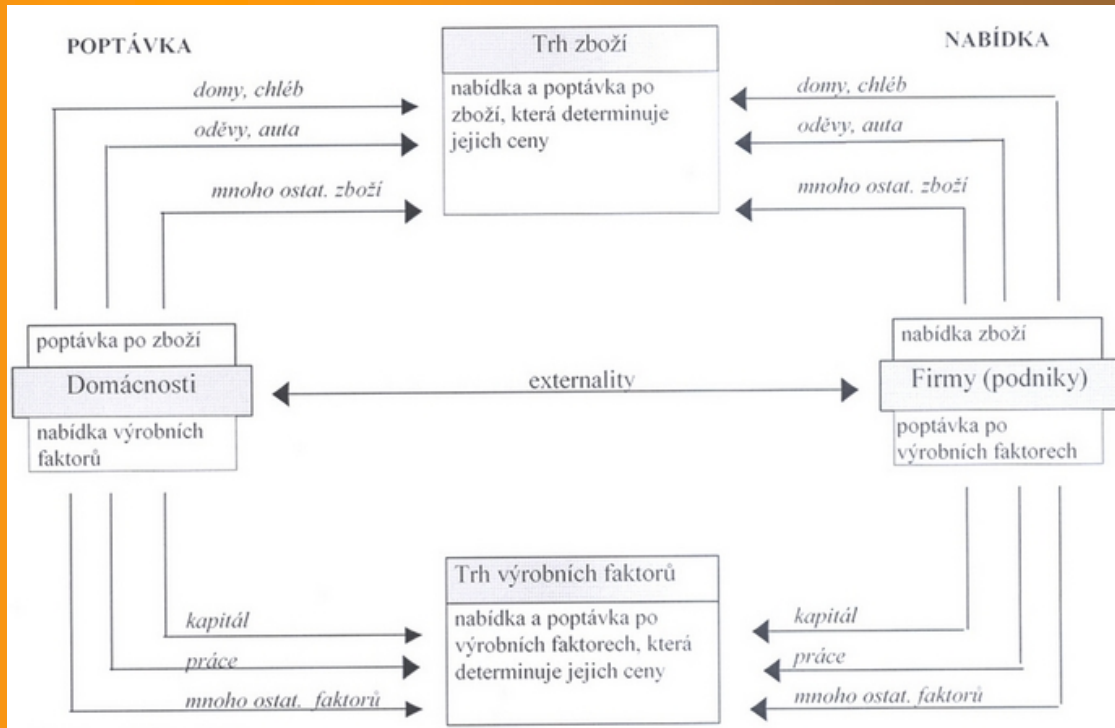
Pro cenový systém jsou typické horizontální vazby a suverenita vlastníka.
Podmínky: cenová liberalizace, vlastnická suverenita tržních subjektů, existence trhu výrobních faktorů.

<http://mariska.wz.cz/page/eko.html>

http://www3.czu.cz/php/skripta/kapitola.php?titul_key=83&idkapitola=8

Výrobní faktory: půda, práce, kapitál

dle Konečného, Sojky

- **CPE (Centrálně plánovaná ekonomika).**

Převaha principu příkazu. Vertikální struktura.

Vlastnické poměry: podřízené články musí plnit příkazy vedení-státní forma vlastnictví;

Plán předpoklad: Postihuje potřeby společnosti, výrobní možnosti, podniky jsou zainteresovány na plnění a překračování plánu, stát coby vlastník centralizuje většinu výkonů do svých fondů a výsledky přerozděluje. Předpoklady byly nereálné.

- **Smíšená ekonomika:**

- V moderních ekonomikách se o zdrojích rozhoduje na základě cenového mechanismu, o určitých zdrojích na základě jiného mechanismu

- ENSMINGER, JEAN *Theory in Economic Anthropology*. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2002. ISBN 0-7591-0206-6.
- FUCHS, K. TULEJA, P. (2005): *Základy ekonomie*. Praha: Ekopress. ISBN 80-86119-947.
- MALINA, J. a kol. (2009): *Antropologický slovník. /Elportál/ [online]*. Brno: Masarykova univerzita, vydáno 7. 12. 2009. [cit. 2009-12-07]. Dostupné z: <is.muni.cz/elportal/?id=858696>. ISSN 1802-128X.
- MURPHY, R. F. (2004): *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-25-3. s. 134–147.